

Тетяна Оксінь

**ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОГИЛИ
ГЕТЬМАНА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО В БАТУРИНІ:
УВЕДЕННЯ В НАУКОВИЙ ОБІГ ВИТЯГУ З ЛИСТА М. ВАЙНШТЕЙНА
від 30.06.1927 р.**

DOI: 10.58407/litopis.240410

© Т. Оксінь, 2024. СС BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0711-2905>

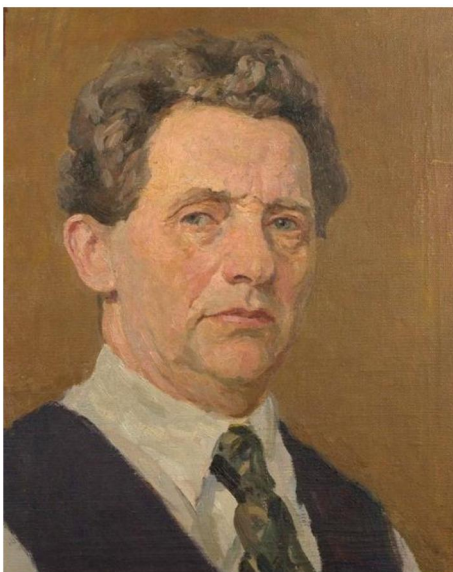
Актуальність дослідження. Питання несанкціонованого розкриття склепу гетьмана Кирила Розумовського досі залишається актуальним. Цій події присвячені ґрунтовні наукові дослідження, зокрема відомих істориків та краєзнавців Ф. Ернста, В. Різниченка, С. Білоконя, О. Коваленка. Результативними стали систематичні напрацювання істориків Національного заповідника «Гетьманська столиця». Проте ця тема потребує подальшого дослідження.

Влітку 1927 р. поховання гетьмана України Кирила Розумовського відкрив завідувач Конотопського краєвого музею О. Поплавський. Ця блюзнірська подія обурила й згуртувала українську інтелігенцію, істориків, захисників старовини, небайдужих до збереження пам'яток, зокрема Федора Ернста, Київського краєвого інспектора з охорони пам'яток культури, та директора Чернігівського державного музею Марка Вайнштейна.

Мета дослідження полягає в уведенні в науковий обіг нових відомостей та документу про розкриття склепу гетьмана, а саме – витягу з листа завідуючого Чернігівським окрмузеєм М. Вайнштейна до співробітника Лаврського музею в Києві В. Шугаєвського. **Методи.** У процесі підготовки публікації використано загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняльний, класифікації, систематизації) та історичний (проблемно-хронологічний) методи. **Наукова новизна** зумовлена аналізом та введенням у науковий обіг виявленого документа – витягу з листа Марка Вайнштейна, – який зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (м. Київ).

Висновки. Підготовлено до друку й уведено в науковий обіг архівний документ – витяг з листа завідуючого Чернігівським окрмузеєм М.І. Вайнштейна до співробітника Лаврського музею в Києві В.А. Шугаєвського про деталі несанкціонованого розкриття могили гетьмана Кирила Розумовського у Воскресенській церкві Батурина від 30.06.1927 р. із фондів ЦДАВО України в м. Київ.

Ключові слова: гетьман Кирило Розумовський, Воскресенська церква Батурина, розкриття склепу, М. Вайнштейн, О. Поплавський, Ф. Ернст.

Марк Вайнштейн. Автопортрет. 1951 р.

Наприкінці червня 1927 р. завідувач Конотопським краєвим музеєм Олег Поплавський несанкціоновано, без жодних дозвільних документів, погоджень розкрив поховання гетьмана Кирила Розумовського у Воскресенській церкві Батурина. Ця подія сколихнула музейну спільноту Чернігівщини та України загалом. На акт вандалізму миттєво відреагував Київський краєвий інспектор по охороні пам'яток культури Федір Ернст та прибув до Батурина для розслідування справи. Однак небагатьом відомо, що розголошує справа набула саме завдяки Марку Вайнштейну, директору Чернігівського державного музею.

Марк Вайнштейн – уродженець м. Конотоп Чернігівської губернії. У 1923 р. був завідувачем Конотопського музею, формував колекцію, зберігав експонати; у 1925 р. його призначають директором Чернігівського музею.

У 1927 р. – час, коли відбулася досліджувана подія, – за адміністративною реформою 1923 р. Конотопська, Сновська, Новгород-Сіверська та Ніжинська округи перебували в складі Чернігівської губернії¹. Відтак Чернігівський державний музей об'єднував музейну мережу регіону та скеровував загально-дослідницький процес в Чернігівській губернії².

Марк Вайнштейн добре володів інформацією про стан справ у музеях округи. Саме йому першому розповіли про дивовижну «знахідку» – поховання гетьмана Кирила Розумовського. Не маючи достатніх важелів впливу, щоб самостійно зупинити протизаконні дії завідувача Конотопським краєвим музеєм Олега Поплавського, М. Вайнштейн пише листа співробітнику Лаврського музею в Києві Валентину Шугаєвському, історику, нумізмату, археологу, музейному діячу. В.А. Шугаєвський зачитав цей лист на об'єднаному засіданні президії ВУАК з Інспектурою по Охороні пам'яток культури.

Досліджуючи поховання гетьмана Кирила Розумовського у Воскресенській церкві Батурина, нам вдалося виявити у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО, м. Київ) документ, пов'язаний із відкриттям склепу гетьмана Кирила Розумовського, а саме – витяг із листа завідуючого Чернігівським окремим музеєм М.І. Вайнштейна до співробітника Лаврського музею в Києві В.А. Шугаєвського³.

Цією публікацією до наукового обігу вводиться цей нововиявлений документ, який друкується з усіма мовними та стилістичними особливостями, притаманними тому часу, та купюрами, які є в оригіналі; зноски в кінці листа, позначені «х», належать М. Вайнштейну. Описки виправлені без застережень.

* * *

ВИТЯГ

З листа Завідуючого Чернігівським Окрмузеєм ВАЙНШТЕЙНА
до співробітника Лаврського Музею у Києві В.А. ШУГАЄВСЬКОГО.

«Можливо, Ви пам'ятаєте, я Вам розповідав, що Поплавському /зав. Конотопським музеєм/ не давали спокою сєднівські Мумії, йому дуже хотілося в Музеї мати за муміфікований труп, жертвою цієї забавки мало стати тіло Кирила Розумовського, який похований під Батуриною Воскресенською церквою. Під час своїх приїздів до Конотопа, я кілька разів чув від Поплавського про його бажання проникнути у склеп Воскресенської церкви, щоб роздобути Розумовського і “перевершити” Чернігівський Музей /він розраховував, що труп гетьмана гарно зберігся/. Я говорив декілька разів Поплавському і Зіскінду /колишній інспектор Конот.Окр.п./ (Конотопський округовий інспектор політосвіти – Т.О.) про необхідність санкцій ВУАКа для проведення розкопок у Воскресенській церкві, окрім того, я вказував Поплавському на складність таких робіт, значення тощо. Ставлення до останків К. Розумовського потребує обережності у всіх аспектах: і в науковому, і в політичному. Потрібно враховувати, як на це відреагують українські місцеві групи, як сприймуть закордоном. Адже там /у Австрії/ живуть родичі. Вчора – 29 червня вночі, коли я прогулювався в Конотопському міському саду, зустрів мене знайомий викладач педтехнікуму і повідомив мені новини: у Батурині відкрили склеп Розумовського і віднайшли труп гетьмана, він весь зберігся. На ньому камзол, орден тощо. Я розхвилювався, оскільки уявив собі батуринських хлопців, які шукануть скарби та ін. під Воскресенською церквою – що може бути гірше?! Сьогодні вранці о 9½ год я прийшов до ВНО (Відділ народної освіти – Т.О.), де мене “пожурили” за те, що я не знайшов трупа гетьмана, а Поплавський знайшов. Я пояснив їм, що я тіло Розумовського не розшукував, і зацікавився подробицями батуринської знахідки. Невдовзі підійшов Поплавський і повідомив наступне: 29 /?!/ він прибув до Батурина, де Райвиконком запропонував йому робочу силу для проведення дослідів у склепі батуринської Воскресенської церкви з метою пошуків “кришталевої труни на ланцюгах, в якій не тільки спочиває прах Гетьмана” /легенда, поширена в Батурині – слова мої, не Поплавського/. Поплавський погодився і досить “вдало” /його слова/ віднайшов вхід у склеп. Зняв частину підлоги, після чого виявив склепіння склепу. Розібрав частину склепіння /цегляну/ і заліз у склеп. У цинковій труні, на жаль ... виявлені кістки гетьмана, на грудях зіглівіша коричнева стрічка, під якою кам-

¹ Пудовкіна А. Музейна археологія Чернігівщини у 1920-х – першій половині 1930-х рр. *Ніжинська старовина*. 2010. Вип. 10. С. 126–136.

² Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 2740. Арк. 2.

³ Там само. Спр. 9382. Арк. 17, 17 зв., 18.

зол /?/ /мені здається, що жилет, оскільки рукавів нема/. Нижня щелепа лежала на грудях, покриви не збереглися, збереглися кістки. Із речей у труні виявлено срібну /?/ скриньку, у якій якась вонюча маса, де лежить серце /?/^{XX} Розумовського. Окрім того, в головах – зітліва ікона зі срібною рамою. На бічній стінці труни герб Розумовського /?/^{XXV} срібний. На моє запитання, чи збереглися нижні кінцівки, взуття, Поплавський відповів, що частина труни /в ногах/ зруйнована, оскільки цегла, що падала зверху, розбила труну, засипала ноги. Окрім того, у склепі страшний сморід і розглядати довго тіло він не міг. На кришці труни насипано піщаний /?/ хрест, восьмикінечний, який знищили без обмірів тощо. Опломбувавши церкву, Поплавський повідомив про відкриття в Конотоп /телефоном/ і сьогодні /30-го/ приїхав сам в Конотоп, щоб взяти фотографії. Побачивши мене в Наросвіті, він висловив побажання, щоб я поїхав у Батурині. /наскільки щирим було це бажання, я не знаю/. Я висловив занепокоєння з приводу того, що “роботи” відбуваються не зовсім правильно. Крім того, запитав, чи має він санкції ВУАКа на відкриття склепу. На що Поплавський відповів, що “з ВУАКом він владнає”. Я відповів, що поїду, що відповідальності на себе не беру, а вважаю за необхідне своїм обов’язком провести заміри, замалювати, що потрібно і ... взагалі, оскільки “справа зроблена” я, можливо, зможу не допустити будь-яких зайвих помилок. Попросив Поплавського взяти представників місцевої влади, лікаря, а також гігрометр, термометр і рулетку, я домовився з Поплавським, що він заїде за мною на авто, яке виділив Окрвиконком. Даремно я чекав на автомобіль ... Він поїхав без мене. Жаліючи про те, що я не можу допомогти^{XXX} “справі”, яку вже, на жаль, розпочато, я частково радів, що не вплутався у цю брудну, дурну справу. Я до останнього вважав, що Поплавському не потрібно було піднімати підлогу, розбирати склепіння, проникати у склеп, розламувати труну і взагалі братися за цю відповідальну роботу, від якої я його кілька разів відмовляв. Жаліючи про те, що сталося, я серйозно хвилююся за надгробний пам’ятник Розумовському, що в церкві. Пам’ятник мармуровий, авторства Канови (автор пам’ятника І. Мартос – Т.О.). Щоб потрапити у склеп, Поплавський обрав “правильне” місце – біля пам’ятника /Ви, напевно, бачили його фотографії/, розібрав частину склепіння /П. каже, що лише одна людина може пролізти/ Поплавський призвів до того, що пам’ятник опинився у загрозливому положенні. Я не бачив діру, але, зрозуміло, що хвилюватися є про що. Звісно, ні обмірів, ні потрібного опису Поплавський не зробить. Нині я обдумую причини, через які Поплавський не заїхав за мною: страх свідка, який може “донести” куди слід про його “роботу”. Так він закрие склеп, напише замітку, розішле кілька телеграм про велике і важливе досягнення, моя ж присутність може негативно відбитися на цьому внаслідок неправильного проведення робіт, завадила б йому^{XV}. Якщо взяти до уваги ті свідчення, які я повідомив Вам усно, щодо діяльності Поплавського, якщо взяти до уваги, що у Вишеньках ремонтують палац, що музей нічого не зробив, щоб уникнути помилок при ремонті, помилок, що призвели до сумних наслідків /розібрано всі печі, дві кахляні XVIII ст./ і тільки завдяки моєму випадковому приїзду до Вишеньок не трапилися ще грубіші помилки ... Я напишу Вам якось про палац у Вишеньках ... Нині розібрали дім Кандиби. На моє запитання, чому його розібрали, П-й запитує: а дім цікавий? /В обов’язок пост. Конот. Окрвиконкому зазначена охорона цього будинку/ Розібрали будинок Пономарьової /біля музею/ Миколаївського часу, найстаріший будинок у Конотопі, навіть не сфотографували ... Якщо я ставився “терпляче” до “заходів” Поплавського, то тепер я починаю серйозно хвилюватися і за музей, і за те, що за Музеєм. Мені не хочеться писати в Київ, оскільки у нього там, здається, є приятелі /?/, крім того Ви самі знаєте, що мені це неприємно ... Можуть подумати, що я особисто маю щось проти Поплавського. Сподіваюся, що Ви вірите у мою чесність і щиро любите до пам’ятників старовини і мистецтва, а особливу мою любов до Батурина, я прошу Вашої думки.

30.VI.1927

References

Pudovkina, A. (2010). Muzeina arkeologhiia Chernihivshchyny u 1920-kh – pershii pol. 1930-kh rr. [Museum archaeology of the Chernihivshchyna in the 1920s – the first half of the 1930s]. *Nizhynska starovyna – Nizhyn antiquity*, 10 (13), P. 126–136.

Оксін Тетяна Петрівна – науковий співробітник відділу «Палац гетьмана Кирила Розумовського» Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (вул. Гетьманська, 74, м. Батурині, 16512, Україна).

Oksin Tetiana – researcher of the «Palace of the hetman Kyrylo Rozumovskiy» department of the National historical and cultural reserve «Hetman’s capital» (74 Hetmanska Str., Baturyn, 16512, Ukraine).

E-mail: b.palaz@ukr.net

⁴ X – Питання мої.

⁵ XX – Чи справді Розумовського? Замість двох козаків, що тримають щит з орлом, на гербі тільки орел без фігур.

⁶ XXX – Хоча б як-небудь правильно дослідити.

⁷ XXXX – Я багато у чому заважаю йому, втручаючись у справи Музею іншого округу і ... я добре знаю Коноптськ. Музей, це для нього велике нещастя.

ON THE ISSUE OF RESEARCHING THE GRAVE OF HETMAN KYRYLO ROZUMOVSKY IN BATURYN: INTRODUCTION INTO SCIENTIFIC CIRCULATION OF AN EXTRACT FROM VAINSHTEIN'S LETTER DATED 30.06.1927.

The relevance of the study. The issue of opening the crypt of hetman Kyrylo Rozumovsky remains relevant. This event has been the subject of extensive scientific research, in particular by well-known historians and local historians F. Ernst, V. Riznychenko, S. Bilokon, and O. Kovalenko. The systematic work of the historians of the National reserve «Hetman's capital» has been effective. However, this topic requires further research.

In the summer of 1927, the burial of Hetman of Ukraine Kyrylo Rozumovsky was opened by the head of the Konotop regional museum, O. Poplavsky. This sacrilegious event outraged and united Ukrainian intellectuals, historians, defenders of antiquity, and those concerned with the preservation of monuments, including Fedir Ernst, the Kyiv regional inspector for the protection of cultural monuments, and the director of the Chernihiv state museum, Mark Vainshtein.

The purpose of the study is to introduce into scientific circulation new information and a document about the opening of the Hetman's crypt, particularly an extract from a letter from the head of the Chernihiv regional museum M. Vainshtein to an employee of the Lavra museum in Kyiv V. Shuhayevsky. **Methods.** In the process of preparing the publication, general scientific (analysis, synthesis, comparative, classification, systematisation) and historical (problematic and chronological) methods were used. **The scientific novelty** is due to the analysis and introduction into scientific circulation of the discovered document – an extract from Mark Weinstein's letter – which is stored in the Central state archive of higher authorities and governments of Ukraine (Kyiv).

Conclusions. An archival document is prepared for publication – an extract from the letter of the head of the Chernihiv regional museum M.I. Vainshtein to the employee of the Lavra museum in Kyiv V. Shuhayevsky about the details of the unauthorised opening of the grave of hetman Kyrylo Rozumovsky in the Resurrection church of Baturyn dated 30.06.1927 from the funds of the Central state archives of higher authorities and governments of Ukraine, Kyiv.

Key words: hetman Kyrylo Rozumovsky, Resurrection church in Baturyn, opening of the crypt, M. Vainshtein, O. Poplavsky, F. Ernst.

Дата подання: 29 лютого 2024 р.

Дата затвердження до друку: 30 липня 2024 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Оксін, Т. До питання дослідження могили гетьмана Кирила Розумовського в Батурині: уведення в науковий обіг витягу з листа М. Вайнштейна від 30. 06. 1927 р. *Сіверянський літопис*. 2024. № 4. С. 100–103. DOI: 10.58407/litopis.240410.

Цитування за стандартом APA

Oksin, T. (2024). Do pytannia doslidzhennia mohyly hetmana Kyryla Rozumovskoho v Baturyni: uve-dennia v naukovyi obih vytyahu z lysta M. Vainshteina vid 30. 06. 1927 r. [On the issue of researching the grave of Hetman Kyrylo Rozumovsky in Baturyn: introduction into scientific circulation of an extract from M. Vainshtein's letter dated 30.06.1927]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4, P. 100–103. DOI: 10.58407/litopis.240410.

